

Kapitel 5

Lagarna mot icke-judar

Halakha, det vill säga den klassiska judendomens rättssystem, tillämpades av praktiskt taget alla judar från 800-talet till slutet av 1700-talet och vidmakthålls än i denna dag i form av den ortodoxa judendomen. Såsom förklarades i kapitel 3, bygger halakha främst på den babyloniska Talmud. De juridiska diskussioner som Talmud återger är ofta långa och invecklade, varför mer lätthanterliga sammanfattningar av talmudisk lag blev nödvändiga. Sådana skrevs också av rabbinska lärde i flera generationer. Vissa av dessa har vunnit stor auktoritet och är i allmänt bruk. Därför skall jag för det mesta hänvisa till sådana sammanställningar (och de mest ansedda kommentarerna till dessa) i stället för direkt till Talmud. Man kan ändå tryggt utgå ifrån att de nämnda sammanställningarna troget återger talmudtextens innebörd och de tillägg senare tiders lärde gjorde på grundvalen av denna innebörd.

Den äldsta sammanställning av talmudlagar, vilken fortfarande har större betydelse, är *Mishne Tora*, skriven av Moses Maimonides i slutet av 1100-talet. Den mest auktoritativa sammanställningen är *Shulhan arukh, Det dukade bordet*, som än idag används såsom handbok. Den skrevs i slutet av 1500-talet av rabbi Josef Karo såsom en lättfattlig sammanfattning av hans eget betydligt mer omfattande arbete *Bejt Josef*, som var avsett för framskridna lärde. *Shulhan arukh* har blivit mycket kommenterad. Förutom de klassiska kommentarerna, vilka härrör från 1600-talet, finns en viktig kommentar från 1900-talet, *Mishna berura*. Slutligen kan man nämna *Talmudencyklopedin* – en helt nutida sammanställning som utges i Israel från 1950-talet under redaktion av landets främsta ortodoxa rabbinska lärde. Den är en utmärkt sammanfattning av hela talmudlitteraturen.

Dråp, mord och folkmord

Enligt den judiska religionen är ett mord på en jude ett brott belagt med dödsstraff och en av de tre förskräckligaste synderna (de två andra är avgudadyrkan och äktenskapsbrott). Judiska religiösa domstolar och världsliga myndigheter är befallna att straffa, också utöver gränserna för den vanliga rättskipningen, envar som gjort sig skyldig till mord på en jude. En jude som oavsiktligt dräper en annan jude gör sig emellertid skyldig endast till vad talmudisk lag kallar en synd mot "Himmelens lagar", vilken beivras av Gud och inte av människor.

Om offret är en icke-jude, är rättsläget ett helt annat. En jude som mördar en icke-jude gör sig skyldig endast till synd mot Himmelens lagar, vilken inte kan beivras genom domstol.¹ Att indirekt vålla en icke-judes död är ingen synd över huvud taget.²

Sålunda förklarar en av de två viktigaste kommentatorerna till *Shulhan arukh* att man ifråga om en icke-jude "icke får höja sin hand för att skada honom men väl skada honom indirekt, till exempel genom att avlägsna en steg, sedan han fallit ner i en grop ... det finns intet förbud häremot, eftersom det inte utfördes direkt."³ Han påpekar emellertid att en handling som indirekt leder till en icke-judes död är förbjuden, om den kan medföra att det sprids fiendskap mot judar.⁴

En icke-judisk mördare som råkar befinna sig under judisk domvärjo måste avrättas, vare sig hans offer var jude eller inte. Men om offret var icke-jude och mördaren övergår till judendomen, blir denne inte straffad.⁵

Allt detta har en direkt och praktisk tillämplighet på de verkliga förhållandena i staten Israel. Statens strafflagar gör visserligen ingen skillnad på jude och icke-jude, men den skillnaden gör förvisso de ortodoxa rabbinerna, som vägleder sina trogna enligt halakhas bud. Särskilt betydelsefulla är

de råd de ger troende soldater.

Eftersom också det minimala förbudet mot att direkt mörda en icke-jude gäller endast ”icke-judar med vilka vi [judar] inte är i krig”, har flera rabbiniska lärde i det förflutna dragit den logiska slutsatsen att i krigstid alla icke-judar i fiendens befolkning inte bara får utan rent av bör dödas.⁶ Sedan år 1973 sprids denna lära öppet i vägledningen av troende israeliska soldater. Den första officiella dylika uppmaningen stod i en broschyr som utgivits av staben för centrala militärområdet inom israeliska krigsmakten, det militärområde som Västbanken lyder under. I denna broschyr skriver stabens överkaplan:

När våra trupper under ett krig eller i full jakt på fiender eller under en räd påträffar civila om vilka man inte kan med visshet veta att de är ur stånd att skada våra trupper, då får man och rent av bör man enligt halakha döda dessa ... Under inga omständigheter bör man lita på en arab, ej ens om han gör intryck av att vara civiliserad ... I krig och när våra trupper går till storms mot fienden, tillåts de och rent av uppmanas de av halakha att döda också goda civila, det vill säga civila som till synes är goda.⁷

Samma lära utläggs i följande brevväxling mellan en ung israelisk soldat och hans rabbin. Denna trycktes i årsboken för en av landets mest ansedda religiösa högskolor, Midrashijjat No'am, där många av ledarna och aktivisterna inom nationella religiösa partiet och gush emunim fått sin utbildning.⁸

Brev från soldaten Moshe till rabbi Shim'on Weiser

”Med Guds hjälp, till hans nåd, min käre rabbi.

Först skulle jag vilja fråga hur Ni och Er familj mår. Jag hoppas, att allt är gott. Jag mår bra, Gud ske lov. Jag har inte skrivit på länge. Förlåt mig. Ibland tänker jag på versen, 'När skall jag få träda fram inför Guds ansikte?'⁹ Jag hoppas, men utan att vara säker på det, att jag skall komma under någon av permissionerna. Jag måste göra det.

Under ett av de samtal som vi fört i vår grupp kom frågan om 'vapnens renhet' upp, och vi diskuterade om det var tillåtet att döda obeväpnade män – eller kvinnor och barn. Eller kanske vi borde hämnas på araberna? Och då svarade var och en efter sin insikt. Jag kunde inte komma fram till ett klart beslut huruvida man borde behandla araberna såsom amalekiterna, det vill säga att man får mörda [sic] dem, så att minnet av dem utplånas under himmelen,¹⁰ eller om man bör göra som i ett regelrätt krig, där man dödar endast soldaterna.

Mitt nästa problem gäller frågan huruvida det är tillåtet för mig att försätta mig i fara genom att låta en kvinna leva. Det har ju förekommit att kvinnor kastat en handgranat. Eller får jag ge vatten till en arab som sträckt upp händerna? Det kan finnas anledning frukta att han endast tänker lura mig och döda mig, och sådant har ju faktiskt hänt.

Jag slutar här med en varm hälsning till rabbi och hela Er familj. – Moshe.”

Rabbi Shim'on Weisers svar till Moshe

”Jag påbörjar detta brev i kväll, men jag vet att jag inte hinner avsluta det i kväll, både därför att jag har mycket att göra och därför att jag skulle vilja skriva ett långt brev för att besvara Dina frågor till fullo, och därför skall jag skriva av några uttalanden av våra vise, välsignat vare deras minne, och uttolka dem.¹¹

De icke-judiska folken har en sed enligt vilken kriget har sina egna regler, liksom spelregler,

liksom reglerna för fotboll eller korgboll. Men enligt yttranden av våra vise, välsignat vare deras minne, [...] är kriget för oss inte något spel utan en livsnödvändighet, och det är endast efter denna måttstock vi skall besluta hur vi skall föra det. Å ena sidan [...] förefaller detta lära oss att om en jude mördar en icke-jude, betraktas han som en mördare, och förutom att ingen domstol har rätt att döma honom, är gärningen lika allvarlig som vilket annat mord som helst. Men vi finner på ett annat ställe hos samma auktoriteter [...] att rabbi Shim'on brukade säga: 'Den bästa av icke-judar – döda honom! Den bästa av ormar – krossa hjärnan på den!'

Det kan kanske hävdas att uttrycket 'döda' i rabbi Shim'ons uttalande är menat endast bildligt och inte skall tas bokstavligt, utan i betydelsen "förtrycka" eller något liknande förhållningssätt, så att man på detta vis kommer ifrån en motsägelse med de auktoriteter jag tidigare anfört. Eller man kan hävda att detta uttalande visserligen är avsett att tas bokstavligt men [endast] är hans egen personliga åsikt som ifrågasätts av andra vise [som tidigare anförts]. Men vi finner den verkliga förklaringen i Tosafot. 12 Där [...] får vi följande kommentar till Talmuds utsaga att icke-judar som faller i en brunn inte borde hjälpas upp ur denna men inte heller knuffas ner i brunnen för att dödas, vilket betyder att de varken bör räddas ur livsfara eller direkt dödas. Och i Tosafot står som följer: 'Och om det frågas, [eftersom det] på ett annat ställe sägs *Den bästa av icke-judar – döda honom!*, – så blir svaret att detta [uttalande] är avsett för krigstid. [...]

Enligt Tosafots kommentatorer måste man skilja mellan krigstid och fredstid, så att det i fredstid är förbjudet att döda icke-judar, medan det i krigstid är en *mitzva* [bjudande religiös plikt] att döda dem. [...]

Och detta är skillnaden mellan en jude och en icke-jude: Stadgan 'Vem som än kommer för att döda dig, döda honom först!' gäller visserligen en jude, såsom sägs i [talmuds]traktaten *Sanhedrin*, på sidan 72a. Men den gäller en jude endast om det finns [verklig] grund till att frukta att han kommer för att döda dig. Men en icke-jude i krigstid antas vanligen göra detta, såvida det inte står fullt klart att han inte hyser ont uppsåt. Detta är regeln om 'vapnens renhet' enligt halakha – och inte den främmande uppfattning som nu är godtagen i den israeliska krigsmakten och som varit orsaken till så stora [judiska] förluster i döda. Jag bifogar ett tidningsurklipp med ett tal som rabbi Kalman Kahana höll förra veckan i kneset. Det visar på ett mycket levande – och även smärtsamt – sätt hur denna 'vapnens renhet' har åsamkat oss förluster i döda.

"Jag slutar här i hopp om att Du inte finner detta brev tröttande långt. Ämnet har diskuterats också utan Ditt brev, men det var Ditt brev som fick mig att skriva ner allt detta i saken.

Lev i frid, Du och alla judar, och [jag hoppas få] träffa Dig snart, som Du säger. Din Shim'on."

Moshes svar till rabbi Shim'on Weiser

"Till hans nåd, min käre rabbi!

Först och främst hoppas jag att Ni och Er familj är friska och mår bra.

Jag har mottagit Ert långa brev och är Er tacksam för att Ni personligen vakar över mig, ty jag antar att Ni har många att skriva till och att det mesta av Er tid upptas med Era studier enligt Ert eget program.

Därför är den tacksamhet jag hyser mot Er dubbelt djup.

Beträffande själva brevet, har jag uppfattat det som följer:

I krigstid har jag inte bara tillåtelsen utan även befallningen att döda varje arab och arabiska som jag träffar på, om det finns anledning frukta att de direkt eller indirekt bistår i kriget mot oss. Och

vad på mig ankommer, måste jag döda dem, också om detta skulle medföra att jag kom i klammeri med krigets lagar. Jag anser att denna fråga om vapnens renhet borde delges utbildningsanstalterna, åtminstone de religiösa, så att de formulerade en ståndpunkt i frågan och så att de inte strövade på 'logikens' breda fält, allraminst i denna fråga, och att regeln måste förklaras så som den skall tillämpas i praktiken. Ty jag måste tyvärr säga att jag sett olika slag av 'logik' här, också bland de troende kamraterna. Jag hoppas att Ni är aktiv i denna fråga, så att våra gossar får en klar och entydig kunskap om vad deras förfäder ansåg.

Jag slutar här i hopp om att jag efter [den militära] utbildningens slut om ungefär en månad skall kunna börja i jeshivan [talmudhögskolan]. Hälsningar – Moshe.”

Vad halakha här lär om mord strider naturligtvis principiellt mot såväl Israels strafflag som officiella militära stående order, såsom de anförda breven antyder. Emellertid kan man knappast betvivla att denna lära i praktiken påverkar rättskipningen, i synnerhet den militära. Faktum är att i alla de fall judar i ett militärt eller paramilitärt sammanhang mördade arabiska civila – även fall av massmord såsom det i Kafr Kasim år 1956 – blev mördarna antingen helt frikända, fick ytterst milda domar eller så stor nedsättning att det blev nästan ingenting till straff kvar.¹³

Att rädda liv

Då människolivet är det högsta värdet och det är varje människas plikt att göra sitt yttersta att rädda en medmänniska till livet, har detta ämne sin alldeles givna och avgörande betydelse. Det är också av särskilt intresse i ett judiskt sammanhang, med tanke på att den judiska opinionen alltsedan andra världskriget – i vissa fall med all rätt, i andra med orätt – fördömt ”hela världen” eller åtminstone Europa för att passivt ha åsett, när judar mördades i massor. Låt oss därför granska vad halakha har att säga i denna fråga.

Enligt halakha är den en yttersta plikt att rädda en medjudes liv.¹⁴ Denna plikt tränger undan alla andra skyldigheter och förbud med undantag endast för förbuden mot de tre mest avskyvärda synderna: äktenskapsbrott (innefattande blodskam), mord och avgudadyrkan.

Vad icke-judar beträffar, är den grundläggande talmudiska principen att de *inte får* räddas till livet, ehuru det också är förbjudet att direkt mörda dem. Talmud själv¹⁵ uttrycker detta i grundsatsen ”Icke-judar skall varken lyftas upp [ur en brunn] eller firas ner [i denna]”. Maimonides¹⁶ förklarar:

Vad beträffar de icke-judar med vilka vi inte är i krig ... får man inte vålla deras död, med det är förbjudet att rädda dem, om de håller på att dö. Om man till exempel ser någon av dem falla i havet, får man inte rädda honom, ty det står skrivet: ”du skall icke stå efter din nästas blod”¹⁷ – men [en icke-jude] är icke din nästa.

Vidare får en judisk läkare inte behandla en icke-jude. Maimonides – själv en vittberömd läkare – är mycket tydlig på denna punkt. På ett annat ställe¹⁸ upprepar han vad han anfört om skillnaden mellan ”din nästa” och en icke-jude och sammanfattar: ”och av detta skall ni lära att det är förbjudet att bota en icke-jude ens mot betalning ...”

Men en judes – särskilt en judisk läkares – vägran att rädda en icke-jude till livet kan, om den blir allmänt känd, framkalla fiendskap hos mäktiga icke-judar och så försätta *judar* i fara. Då en sådan fara föreligger, tränger skyldigheten att avvärja denna undan förbudet mot att bistå icke-juden.

Sålunda fortsätter Maimonides: ”... Men om du fruktar honom eller hans fiendskap, bota honom då mot betalning, men det är dig förbjudet att göra det utan betalning.” Maimonides var själv Saladdins livläkare. När han vidhåller kravet på betalning – förmodligen såsom försäkran om att behandlingen inte är en gård av människokärlek utan en ofrånkomlig plikt – gör han det ändå inte obetingat. Ty på ett annat ställe tillåter han den judiske läkaren att behandla en icke-jude vilkens fiendskap man har anledning att frukta, ”till och med gratis, om det inte går att undvika”.

Hela denna lära – förbudet mot att rädda en icke-jude till livet eller bota honom och upphävandet av detta förbud i de fall där man har anledning frukta fiendskap – upprepar (praktiskt taget ordagrant) andra större auktoriteter, däribland 1300-talsverket *Arba 'a turim* och Karos *Bejt Josef* och *Shulhan arukh*.¹⁹ *Bejt Josef* tillägger ett citat av Maimonides: ”Och det är tillåtet att pröva ett läkemedel på en hedning, om detta tjänar ett ändamål”; och detta upprepar också den berömde rabbi Moses Isserles.

De halakhiska auktoriteterna är ense om att termen ”icke-judar” i ovan anförd lära avser *alla* icke-judar. En ensam stämman anmäler avvikande mening: rabbi Moses Rivkes, författare av en mindre kommentar till *Shulhan arukh*. Han skriver:²⁰

Våra vise sade detta endast om de hedningar som i deras tid dyrkade avgudar och inte trodde på judarnas uttåg ur Egypten eller på världens skapelse ur intet. Men de icke-judar, i vilkas [skyddande] skugga vi, Israels folk, lever i landsflykt och bland vilka vi blivit skingrade, tror på skapelsen ur intet och på uttåget och på flera av vår egen religions huvudsatser, och de ber till himmelens och jordens Skapare ... Vi icke endast saknar ett förbud mot att hjälpa dem, utan vi är även förpliktade att bedja för deras välfärd.

Denna text, som härrör från senare delen av 1600-talet, citeras med förkärlek av apologetiska experter på judendomen.²¹ I själva verket är den inte alls så långtgående som apologeterna vill få oss att tro, ty den förordar endast att förbudet mot att rädda icke-judar till livet *upphävs*, inte att *den bjudande plikten* att rädda judars liv utsträcks till att gälla också icke-judar. Och även denna inskränkta medmännisklighet omfattar endast kristna och muslimer, icke mänsklighetens flertal. Vad texten egentligen visar är att det fanns ett sätt på vilket halakhas hårda lära hade kunnat göras stegvis mänskligare. Men flertalet av senare halakhiska auktoriteter tog knappast intryck av Rivkes' tankar om utsträckt medmännisklighet utan förkastade dem helt och hållet.

Att vanhelga sabbaten för att rädda liv

Att vanhelga sabbaten – det vill säga att utföra arbete som annars vore förbjudet på en lördag – blir en plikt när nödvändigheten att rädda en jude till livet så kräver.

Frågan om man får rädda en icke-judes liv på sabbaten behandlas i Talmud inte som en huvudfråga, eftersom det hur som helst är förbjudet också på en vardag. Frågan inställer sig dock som en komplicerande faktor i två sammanhang.

För det första föreligger ett problem där en grupp människor är i fara och det är möjligt (men inte säkert) att det finns åtminstone en jude bland dem. Bör man då vanhelga sabbaten för att rädda dem?

Det finns en omfattande diskussion om dylika fall. Med stöd av tidigare auktoriteter, däribland Maimonides och Talmud själv, avgör *Shulhan arukh*²² dessa fall enligt sannolikhetsprinciper. Anta till exempel att det bor nio icke-judar och en jude i samma byggnad. En lördag störtar byggnaden samman.

En av de tio – man vet inte vem – är bortrest, men övriga nio ligger begravda under bråten. Bör man röja undan bråten, och alltså vanhelga sabbaten, för att ta reda på om inte juden ligger därunder (han kan ju ha varit den bortreste)? *Shulhan arukh* säger att man bör göra det, förmodligen därför att det är stor sannolikhet (nio mot ett) för att juden ligger under ruinerna. Men anta nu att nio var borta och endast en – återigen vet man inte vilken – ligger begravd. Då föreligger ingen plikt att röja bråten, förmodligen därför att sannolikheten nu är liten (ett mot nio) för att det skulle vara juden som låg därunder. Likaså: ”Om en båt med några judar ombord befins vara i sjönöd, åligger det envar att vanhelga sabbaten för att bärga båten.” Den store rabbinen Akiva Eiger (död 1837) gör emellertid den kommentaren att detta gäller endast ”då man vet att det finns judar ombord. Men ... om man ingenting alls vet om de ombordvarande, får man inte vanhelga [sabbaten], ty man handlar enligt [sannolikhetsprinciper] och de allra flesta människor i världen är icke-judar.”²³ Alltså: Eftersom det är mycket liten sannolikhet för att någon av de ombordvarande är jude, måste man låta dem drunkna.

För det andra: Den stadga, som säger att man får rädda eller vårda en icke-jude för att avvärja faran för fiendskap, har inskränkt giltighet på sabbaten. En jude, som tillkallas för att bistå en icke-jude på en vardag, kan vara tvungen att gå med på detta, ty att medge att han principiellt inte får rädda en icke-jude till livet vore att tigga om fiendskap. Men på lördagar kan juden ta till sabbaten som en trovärdig ursäkt. Ett exempel, som dryftas utförligt i Talmud,²⁴ gäller en judisk barnmorska, som kallas att bistå en icke-judisk kvinna vid förlossning. Resonemanget utmynnar i att barnmorskan får lov att bistå på en vardag ”av fruktan för fiendskap”, men inte på sabbaten, då hon kan ursäkta sig med orden: ”Vi får lov att vanhelga sabbaten för våra egna som iakttar sabbaten. Men för ert folk, som inte håller sabbaten, får vi inte vanhelga den.” Är denna förklaring äkta eller bara ett svepskäl? Maimonides säger rakt ut att den bara är en ursäkt, som kan användas också då den uppgift barnmorskan kallas till att utföra egentligen inte innebär något vanhelgande av sabbaten. Man kan förmoda att svepskälet fungerar lika bra också i detta fall, enär icke-judar vanligen svävar i okunnighet om exakt vilka slag av arbete judar inte får utföra på sabbaten. Hur som helst stadgar han: ”En icke-judisk kvinna får inte bistås vid förlossning på sabbaten ens mot betalning. Icke heller behöver man frukta fiendskap ens när [dylik hjälp innebär att] sabbaten icke vanhelgas.” *Shulhan arukh* stadgar detsamma.²⁵

Ändå kunde man inte alltid lita på att dylika undanflykter skulle göra avsedd verkan och använda icke-judarnas fientlighet. Därför fick vissa inflytelserika rabbinska auktoriteter lätta på reglerna i någon mån och låta judiska läkare behandla icke-judar på sabbaten, även i de fall detta medförde att de utförde sådant arbete som normalt var förbjudet på den dagen. Denna partiella mildring avsåg framför allt rika och mäktiga icke-judiska patienter, vilka inte kunde avspisas så lätt och vilkas fientlighet kunde vara farlig.

Rabbi Jo’el Sirkis, författare av *Bajit hadash* och en av sin tids största rabbiner (Polen, 1600-talet) avgjorde sålunda att ”borgmästare, lågadliga och aristokrater” skulle man ge läkarvård på sabbaten på grund av rädslan för deras fiendskap, som kunde medföra ”viss fara”. Men i andra fall, i synnerhet då icke-juden kunde avspisas med någon undanflykt, skulle den judiske läkaren göra sig skyldig till ”en outhärdlig synd” genom att behandla honom på sabbaten. Senare i samma århundrade gavs ett liknande utlåtande i den franska staden Metz. Staden bestod då av två delar, som var förbundna med en pontonbro. Judar har vanligen inte lov att gå över en sådan bro på sabbaten, men rabbinen i Metz avgjorde att en judisk läkare ändå kunde göra det, ”om han blev kallad till den store guvernören”. Ty eftersom det var känt att läkaren gick över bron för att besöka judiska patienter, kunde det väcka

guvernörens fiendskap, om läkaren vägrade göra detta för hans skull. Under Ludvig XIV:s enväldsstyre var det tydligen viktigt att åtnjuta den kunglige befälningshavarens välvilja. De ringare icke-judarnas känslor saknade betydelse.²⁶

Hokhmat Shlomo, en kommentar till Shulhan arukh författad på 1800-talet, nämner en lika sträng tolkning av begreppet "fientlighet" i samband med karaiterna, en liten kättersk judisk sekt. Enligt denna syn får deras liv inte räddas, om det innebure att sabbaten vanhelgades, "ty 'fientlighet' avser endast hedningarna, som är många mot oss, och vi är givna i deras händer ... Men karaiterna är få, och vi är inte givna i deras händer, [så] rädslan för fiendskap gäller inte alls dessa."²⁷ Det *absoluta* förbudet mot att vanhelga sabbaten för att rädda en karait till livet är i själva verket alltjämt i kraft, som vi skall se.

Hela ämnet behandlas utförligt i de *responsa* som gavs av rabbi Moshe Sofer, den berömde rabbinen i Pressburg (Bratislava, död 1832), mer känd under namnet "Hatam Sofer". Hans slutsatser har mer än historiskt intresse. År 1966 godkände nämligen Israels överrabbin offentligen ett *responsum* av Sofer, varvid han kallade det "en grundläggande stadga i halakha".²⁸ Den särskilda fråga som ställdes till Hatam Sofer gällde läget i Turkiet, där regeringen under ett krig hade förordnat att det i varje stad eller by skulle finnas barnmorskor att tillgå, beredda att låta leja sig till varje kvinna som skulle föda. En del av dessa barnmorskor var judinnor, så frågan var om de skulle låta leja sig att bistå icke-judiska kvinnor på vardagar och på sabbaten.

I sitt *responsum*²⁹ kommer Hatam Sofer efter noggrann undersökning först fram till att icke-judarna ifråga – det vill säga ottomanska kristna och muslimer – är avgudadyrkare, "som alldeles avgjort dyrkar andra gudar och därför bör 'varken lyftas [upp ur en brunn] eller firas ner'." Än mera: Han liknar dem vid amalekiterna, så att han anser talmudstadgan "det är förbjudet att föröka Amaleks säd" tillämplig på dem. Man skall alltså av princip inte bistå dem ens på vardagar. Men det är i praktiken "tillåtet" att ge icke-judar läkarvård och bistå deras kvinnor vid barnsbörd, om de har sina egna läkare och barnmorskor, som de kunde kalla på i stället för de judiska. Ty om judiska läkare och barnmorskor vägrade att bistå icke-judar, skulle den enda följd bli att de förlorade inkomster till sina icke-judiska kolleger – vilket naturligtvis vore ovälkommet. Detta gäller på både vardagarna och sabbaten, förutsatt att sabbaten inte på något sätt vanhelgas. I det senare fallet kan man emellertid skylla på sabbaten för att 'vilsledda den hedniska kvinnan och säga att det skulle medföra att sabbaten vanhelgades'.

Beträffande fall som faktiskt inte innebär vanhelgande av sabbaten gör Hatam Sofer – i likhet med andra auktoriteter – åtskillnad mellan två kategorier av arbete som är förbjudet på sabbaten. Först gäller det sådant arbete som är förbjudet i Tora, Bibelns text (såsom Talmud tolkar den). Sådant arbete får utföras endast i mycket sällsynta fall, nämligen om underlåtenhet att utföra det skulle innebära en *mycket stor* fara för fientlighet mot judar. Sedan finns det olika slag av arbete som förbjudits av de vise, vilka byggt vidare på den ursprungliga lagen i Tora. Inställningen till brott mot dylika förbud är vanligen mildare.

Ett annat *responsum* av Hatam Sofer³⁰ behandlar frågan huruvida det är tillåtet för en judisk läkare att färdas i vagn på sabbaten för att vårda en icke-jude. Här påpekar han först att resa i hästanspänd vagn på sabbaten under vissa betingelser innebär brott endast mot ett förbud "de vise" uppställt men inte mot Tora själv. Därefter erinrar han om Maimonides' yttrande att en icke-judisk kvinna som skall föda inte får bistås på sabbaten, ej ens om det innebure att sabbaten inte vanhelgades, och fastslår att samma princip gäller inte endast förlossningshjälp utan all sjukvård. Men sedan uttrycker han farhågan

att detta, om det sattes i verket, ”skulle väcka oönskad fientlighet,” ty ”icke-judarna skulle inte godta förevändningen om sabbatens helgd,” utan ”skulle säga att en avgudadyrkarens blod har ett ringa värde för oss”. Även, och det är kanske viktigare, kunde icke-judiska läkare hämnas på sina judiska patienter. Man måste finna ut bättre ursäkter. Han råder en judisk läkare, som kallas på sabbaten, att ursäkta sig med att säga att han är tvungen att stanna i staden för att vårda andra patienter, ’ty han kan använda detta för att säga, ”Jag kan inte resa på grund av faran för den eller den patienten, som i första hand behöver läkare, och jag kan inte lämna min patient” ... Med en dylik förevändning behöver man inte frukta fara, ty den är en rimlig ursäkt, som man ofta hör från läkare som anländer sent, då en annan patient i första hand behövt dem.” Endast ”om det är omöjligt att finna någon ursäkt”, får läkaren resa i vagn på sabbaten för att behandla en icke-jude.

I hela diskussionen är huvudfrågan de ursäkter man bör komma med, inte den sjukes vård och välfärd. Och genomgående tas för givet att det är rätt att bedra icke-judar i stället för att vårda dem, så länge man kan avvärja ”fientlighet”.³¹

De flesta judiska läkare i nutid är naturligtvis inte troende och känner inte ens till dessa regler. Dessutom visar det sig att även många av de troende föredrar den hippokratiska eden framför de fanatiska rabbinernas föreskrifter, och det länder dem till heder.³² Rabbinernas ledning kan emellertid inte undgå att ha ett visst inflytande på en del läkare, och det finns många som visserligen inte följer den ledningen men ändå väljer att inte protestera mot den öppet.

Allt detta är långt ifrån en oväsentlig fråga. Den nyaste halakhiska ståndpunkten i dessa frågor finns dokumenterad i en koncis och auktoritativ bok, tryckt på engelska under titeln *Jewish Medical Law*.³³ Denna bok, som är utgiven av den ansedda israeliska stiftelsen *Mossad Harav Kook*, bygger på *responsa* av rabbi Eli’ezer Yehuda Waldenberg, överdomare vid Rabbinska distriktsdomstolen i Jerusalem. Några ställen i detta arbete förtjänar särskilt omnämnande.

För det första ”är det förbjudet att vanhelga sabbaten ... för en karaites skull.”³⁴ Detta fastslås kort och torrt, utan villkor och utan vidare diskussion. Förmodligen anses den fientlighet, man kan få röna av denna lilla sekt, så obetydlig att man kan låta medlemmar av den dö förr än behandla dem på sabbaten.

Beträffande icke-judar: ”Enligt den stadga som finns uttalad i Talmud och i samlingar av judisk lag är det förbjudet att vanhelga sabbaten – vare sig det är biblisk eller rabbinsk lag som bryts – för att rädda livet på en livsfarligt sjuk icke-judisk patient. Det är också förbjudet att förlösa en icke-judisk kvinna på sabbaten.”³⁵

Men detta modifieras med en dispens: ”Idag är det dock tillåtet att vanhelga sabbaten för en icke-judes skull genom att utföra handlingar som är förbjudna enligt rabbinsk lag, ty genom att göra detta förebygger man att det uppstår onda känslor mellan jude och icke-jude.”³⁶

Detta går inte särskilt långt, eftersom sjukvård mycket ofta medför handlingar som Tora själv bannlyser från sabbaten och som ej innefattas av denna dispens. Det finns, får vi veta, ”en del” halakhiska auktoriteter som utsträcker dispensen till att gälla också sådana handlingar – men detta är ju bara ett annat sätt att säga att de flesta halakhiska auktoriteter, och de som verkligen räknas, har intagit motsatt ståndpunkt. Men än är inte allt förlorat. Den nyssnämnda boken *Jewish Medical Law* har en hisnande lösning på denna svårighet.

Lösningen hänger på en finess i talmudisk lag. Ett förbud, Tora utfärdat mot att utföra en viss handling på sabbaten, förutsätts gälla endast när handlingens faktiska resultat är vad som från början avsågs. (Ett exempel: Att mala vete förutsätts vara förbjudet av Tora endast om syftet faktiskt är att erhålla mjöl.) Om däremot utförandet av handlingen är underordnat något annat ändamål (*melakha*

seh'ejna tzrika legufa), får handlingen en annan status – den är visserligen alltså förbjuden, men inte av Tora själv utan endast av de vise. Alltså:

För att slippa överträda lagens bud har man funnit på ett rättsligt godtagbart sätt att ge en icke-judisk patient sjukvård också i de fall detta skulle innebära att man bröt mot biblisk lag. *Man föreslår att läkaren, då han ger den nödvändiga vården, inte främst har för avsikt att bota patienten, utan att skydda sig själv och det judiska folket mot anklagelser för religiös diskriminering och vedergällning som kan skada honom själv i synnerhet och det judiska folket i allmänhet.* Med denna avsikt blir varje handling från läkarens sida en ”handling vars faktiska resultat inte är vad som från början avsågs” ... som endast den rabbiniska lagen förbjuder på sabbaten.³⁷

Denna hycklande ersättning för den hippokratiska eden föreslås också av en auktoritativ hebreisk bok.³⁸

Fakta har omnämnts åtminstone två gånger i den israeliska pressen.³⁹ Ändå tiger det israeliska läkarsällskapet.

Jag har nu något så när utförligt behandlat den ytterst viktiga frågan om halakhas inställning till icke-judens själva liv. Jag skall nu betydligt mer kortfattat gå igenom andra halakhiska regler, som innebär diskriminering av icke-judar. Det finns ett mycket stort antal dylika stadgar, så jag skall nämna bara de viktigaste.

Sexuella brott

Könsumgänge mellan en gift judinna och någon annan man än hennes make är ett brott belagt med dödsstraff för båda parter, och det är en av de tre mest fruktansvärda synderna. Den icke-judiska kvinnan har en helt annan status. Halakha förutsätter att alla icke-judar lever i yttersta promiskuitet, och bibelversen ”som hade kött såsom åsnor och [sådes]flöde såsom hästar”⁴⁰ tillämpas på dessa. Huruvida en icke-judisk kvinna är gift eller ogift gör ingen skillnad, ty för judar gäller äktenskapets själva begrepp ej icke-judar (”Det finns intet äktenskap för en hedning”). Därför tillämpas inte heller äktenskapsbrottets begrepp på samlag mellan en jude och en icke-judisk kvinna, utan Talmud⁴¹ jämställer ett dylikt samlag med tidelagets synd. (På samma grunder anses icke-judar allmänt sakna säkert fäderne.)

Talmudencyklopedin säger:⁴² ”Den som har könsumgänge med en icke-judes hustru, är inte hemfallen till dödsstraff, ty det står skrivet: ’din nästas hustru’⁴³, inte främlingens hustru. Också föreskriften att en man ’skall hålla sig till sin hustru’⁴⁴, som riktas till icke-judarna, gäller inte en jude, just därför att det inte finns något äktenskap för en hedning. Även om en icke-judisk gift kvinna är förbjuden för icke-judarna, är i alla händelser en jude undantagen.”

Detta innebär inte att könsumgänge mellan en judisk man och en icke-judisk kvinna är tillåtet – tvärt om. Men det svåraste straffet drabbar den icke-judiska kvinnan. Hon måste avrättas, även om hon blev våldtagen av juden: ”Om en jude har samlag med en icke-judisk kvinna, vare sig hon är ett tre års barn eller en vuxen, vare sig hon är gift eller ogift, och även om hon är minderårig, endast nio år och en dag gammal – måste hon dödas, liksom ett djur, eftersom han med avsikt hade samlag med henne och eftersom det var genom henne som en jude råkade i svårigheter.”⁴⁵ Juden däremot måste pryglas, och om han är en *kohen* (medlem av prästernas stam), måste han motta dubbla antalet rapp, eftersom han begått ett dubbelt brott. En *kohen* får nämligen inte ha samlag med en sköka, och alla icke-judiska kvinnor förutsätts vara skökor.⁴⁶

Ställning

Enligt halakha får judar inte (om de kan förhindra det) låta en icke-jude förordnas till något slags ställning där han har makt över judar, hur ringa denna än är. (De två standardexemplen är ”anförare av tio soldater i den judiska hären” och ”uppsyningsman över ett bevattningsdike”.) Det är betecknande att denna särskilda regel gäller också till judendomen omvända och deras avkomlingar (på mödernet) i tio led eller ”så långt man känner härstamningen”.

Icke-judar förutsätts vara födda lögnare och får inte vittna inför en rabbinsk domstol. I detta hänseende har de samma ställning som judinnor, slavar och minderåriga, men i praktiken är deras ställning sämre. En judinna tillåts numera vittna om vissa sakförhållanden, när den rabbinska domstolen ”tror” henne, en icke-jude däremot aldrig.

Ett problem uppstår därför, när en rabbinsk domstol behöver fastställa en sak till vilken man har endast icke-judiska vittnen. Ett viktigt exempel på detta är mål rörande änkor. Enligt judisk religiös lag kan en kvinna förklaras för änka – och alltså ohindrad att gifta om sig – endast om makens död är säkert bevisad med hjälp av ett vittne, som sett honom dö eller identifierat liket. Den rabbinska domstolen godtar emellertid hörsägen som vittnesmål, om det är en jude som vittnar att han hört saken ifråga nämnas av ett icke-judiskt ögonvittne, förutsatt att domstolen anser att icke-juden nämnde det i förbigående (”*goj mesiah lefi tummo*”) och inte såsom svar på en direkt fråga. Ett direkt svar, en icke-jude lämnar på en judes direkta fråga, förutsätts nämligen vara lögn.⁴⁷ Om så befinns nödvändigt, får en jude (helst en rabbin) faktiskt åta sig att prata in sig hos det icke-judiska ögonvittnet och, utan att ställa någon direkt fråga, få honom att i förbigående uttala sig om saken i fråga.

Pengar och egendom

1 *Gåvor*. Talmud förbjuder rent ut givande av gåva till en icke-jude. De klassiska rabbinska auktoriteterna ändrade emellertid denna stadga, enär det är vanligt bland affärsmän att ge gåvor till affärskontakter. Det stadgades att en jude fick ge en icke-judisk *bekant* en gåva, eftersom den betraktades inte som en verklig gåva utan som en sorts investering på vilken man väntade sig att få avkastning. Gåvor till ”obekanta icke-judar” är alltså förbjudna. En liknande regel gäller givande av allmosa. Att ge allmosa till en judisk tiggare är en viktig religiös plikt. Allmosor till icke-judiska tiggare tillåts endast för fridens skull. Det finns emellertid många rabbinska varningar mot att låta de fattiga bland icke-judarna ”vänja sig” vid att få allmosor av judar, så att det skulle bli möjligt att inte ge sådan allmosa utan att väcka onödig fiendskap.

2 *Tagande av ränta*. Diskriminering av icke-judar i denna sak har till stor del blivit teoretisk på grund av den dispens (förklarad i kapitel 3) som i själva verket tillåter juden att utkräva ränta också av en judisk låntagare. Det är emellertid fortfarande fallet att det hyllas som en gärd av människokärlek att bevilja ett räntefritt lån till en jude, medan det är en bjudande plikt att utkräva ränta av en icke-judisk låntagare. Många – men inte alla – rabbinska auktoriteter, däribland Maimonides, anser det faktiskt vara en bjudande plikt att utkräva så stor ockerränta som möjligt på ett lån till en icke-jude.

3 *Hittegoods*. Om en jude påträffar egendom vars ägare sannolikt är en jude, är han strängt befallen att anstränga sig att återlämna hittegodset till ägaren genom att kungöra fyndet. Talmud och alla de tidiga rabbinska auktoriteterna tillåter däremot inte en judisk upphittare att återlämna hittegoods till en

icke-jude utan rent av förbjuder honom eller henne att göra detta.⁴⁸ I nyare tid, då det i de flesta länder stiftades lagar som befalldes upphittare att lämna in hittegoods till någon myndighet, anvisade de rabbinska auktoriteterna judarna att göra vad dessa lagar stadgar, såsom en handling av *medborgerlig* lydnad mot staten, men inte såsom en religiös plikt, det vill säga de skulle inte anstränga sig att finna ägaren, om denne sannolikt inte var en jude.

4 *Bedrägeri i affärer*. Det är en svår synd att öva något slags bedrägeri, vad de vara må, mot en jude. Mot en icke-jude är endast direkt bedrägeri förbjudet. Indirekt bedrägeri är tillåtet, såvida det inte kan befaras väcka fiendskap mot judar eller häda den judiska religionen. Det återkommande exemplet är felräkning på priset vid försäljning. Om en jude räknar fel till eget förfång, är det en religiös plikt för envar jude att göra honom uppmärksam på felet. Om man iakttar att en icke-jude gör en dylik felräkning, behöver man inte låta honom veta det, utan man kan säga, ”Jag litar på er beräkning”, så att man förebygger fiendskap för det fall han senare uppdragar sitt misstag.

5 *Skojeri*. Det är förbjudet att skoja en jude genom att sälja honom något till ett orimligt högt pris eller köpa något av honom till ett orimligt lågt pris. Men 'förbudet mot skojeri gäller inte gentemot icke-judar, ty det står skrivet: ”Om I alltså säljen något åt eder nästa eller köpen något av eder nästa, skolen I icke göra varandra orätt.”⁴⁹ Men en icke-jude som skojar en jude skall tvingas att gottgöra bedrägeriet ehuru inte straffas strängare än juden [i liknande fall].”⁵⁰

6 *Stöld och röveri*. Stöld (utan bruk av våld) är absolut förbjuden – ”också från en icke-jude”, som *Shulhan arukh* så trevligt uttrycker det. Rån eller röveri (med bruk av våld) är strängt förbjudet, om offret är en jude. För en jude att röva från en icke-jude är däremot inte ovillkorligen förbjudet utan endast under vissa omständigheter, såsom ”då icke-judarna inte står under vårt herravälde”, men är tillåtet ”då de står under vårt herravälde”. Rabbinska auktoriteter är sines emellan oense om detaljerna i de omständigheter varunder en jude får röva från en icke-jude. Hela debatten gäller dock enbart judars och icke-judars ömsesidiga styrka, inte allmänmänskliga principer för rättfärdighet och humanitet. Detta kan vara förklaringen till att så få rabbiner protesterat mot röveriet av palestinsk egendom i Israel: det har ju gjorts med stöd av en förkrossande judisk övermakt.

Icke-judar i landet Israel

Vid sidan om de allmänna lagarna mot icke-judar har halakha även speciallagar mot icke-judar som lever i landet Israel (*eretz Jisra'el*) eller i vissa fall endast reser igenom detta. Dessa lagar är avsedda att främja den judiska överhögheten över detta land.

Den exakta geografiska definitionen av termen ”landet Israel” är mycket omstridd i Talmud och talmudlitteraturen, och debatten har fortsatt in i våra dagar mellan de olika falangerna i den sionistiska opinionen. Enligt den maximalistiska åsikten innefattar landet Israel (förutom själva Palestina) hela Sinaihalvön, Jordanien, Syrien, Libanon och därjämte betydande delar av Turkiet.⁵¹ Den mer gängse, ”minimalistiska” tolkningen sätter nordgränsen ”endast” halvvägs genom Syrien och Libanon, vid Homs' breddgrad. Denna åsikt stöddes av Ben-Gurion. Också de som undantar delar av Syrien–Libanon är överens med ”maximalisterna” om att vissa speciella diskriminerande lagar (ehuru inte fullt så tryckande som i det egentliga landet Israel) gäller för icke-judar i dessa landsdelar, eftersom detta territorium ingick i kung Davids rike. I alla talmudtolkningar ingår Cypern i landet Israel.

Jag skall nu gå igenom några av de speciallagar som gäller icke-judar i landet Israel. Att det finns samband mellan dessa lagar och den faktiskt förda sionistiska politiken är uppenbart.

Halakha förbjuder judar att sälja fast egendom – mark och byggnader – i landet Israel till icke-judar. Att sälja byggnader (men inte mark) i Syrien är tillåtet.

Att hyra ut en byggnad i landet Israel till en icke-jude är tillåtet under två villkor. För det första skall byggnaden inte användas till bostad utan för andra ändamål, såsom lager. För det andra skall inte tre eller fler intillbyggda hus så uthyras.

Dessa och flera andra regler förklaras som följer: ...”för att du inte skall låta dem slå läger på marken, ty om de inte äger landet, blir deras vistelse däri kortvarig.”⁵² Också en kortvarig icke-judisk närvaro skall tålas endast ”när judarna befinner sig i landsflykt eller när icke-judarna är mäktigare än judarna”, men

När judarna är mäktigare än icke-judarna, är det oss förbjudet att släppa in en avguda-dyrkare bland oss. Inte ens en tillfälligt boende eller en resande köpman skall tillåtas färdas genom vårt land, såvida han inte godtar de sju noakidiska föreskrifterna,⁵³ ty det står skrivet: ”De skola icke få bo kvar i ditt land,”⁵⁴ det vill säga inte ens kortvarigt. Om han godtar de sju noakidiska föreskrifterna, blir han en bofast främling (*ger toshav*), men det är förbjudet att bevilja ställningen av bofast främling utom vid den tid då jubelfesten firas [det vill säga då templet finns och offer bringas däri]. Men i tider då jubelfester inte firas är det förbjudet att mottaga någon som inte är fullt omvänd till judendomen (*ger tzedek*).⁵⁵

Det är alltså tydligt – alldeles som gush emunims ledare och anhängare säger – att hela frågan, om hur palestinierna borde behandlas enligt halakha, är en fråga om judisk makt enbart. Om judarna har tillräcklig makt, är det deras religiösa plikt att fördriva palestinierna.

Alla dessa lagar anförs ofta av israeliska rabbiner och deras ivriga anhängare. På den rabbin-konferens, som hölls 1979 för att diskutera de avtal som träffats i Camp David, läste man högtidligt upp den lag som förbjuder uthyrning av tre intillbyggda hus till icke-judar. Konferensen gjorde också förklaringen att enligt halakha också det ”självstyre” Begin var beredd att erbjuda palestinierna var alltför långtgående. Dylika uttalanden – som i själva verket korrekt återger halakhas ståndpunkt – blir sällan ifrågasatta av den sionistiska ”vänstern”.

Vid sidan om lagar sådana som de hittills nämnda, vilka alla är riktade mot icke-judar i landet Israel, utstrålar ett ännu starkare ont inflytande från de särskilda lagarna mot de forna kananeerna och andra folk som bodde i Palestina före Josuas erövring av landet, liksom lagarna mot amalekterna. Alla dessa folk måste i grund utrotas, och Talmud och talmudlitteraturen upprepar Bibelns befallningar om folkmord med ännu större lidelse. Inflytelserika rabbiner, som har betydande anhängarskaror bland israeliska arméofficerare, identifierar palestinierna (eller rent av alla araber) med dessa fornfolk, så att bibliska befallningar som ”du skall icke låta något som anda har bliva vid liv”⁵⁶ får en dagsaktuell innebörd. Det är faktiskt inte ovanligt att reservister, som inkallas för att göra tjänst i Gazaremsan, får en ”föreläsning” vari de upplyses om att palestinierna i Gaza är ”som amalekterna”. Bibelverser som uppmanar till folkmord på midjaniterna⁵⁷ lästes högtidligt av en viktig israelisk rabbin till rättfärdigande av massakern i Kibbija,⁵⁸ och detta uttalande har sedan vunnit stor spridning inom den israeliska krigsmakten. Det finns många liknande exempel på blodtörstiga rabbin-yttranden mot palestinierna, uttalanden som bygger på dessa lagar.

Smädelse

Under denna rubrik skulle jag vilja ta upp exempel på halakhiska lagar som har till huvudsaklig verkan mindre att föreskriva någon bestämd diskriminering av icke-judar än att inskräpa en föraktfull och hatisk inställning till icke-judar. Alltså skall jag i detta avsnitt inte begränsa mig till att citera de mest ansedda halakhiska källorna (som jag hittills gjort), utan ta med också mindre väsentliga arbeten som emellertid används av många i den religiösa utbildningen.

Låt oss börja med några vanliga böntexter. I ett av de första avsnitten av den dagliga morgonbönen prisar varje troende jude Gud för att Han inte skapat honom till icke-jude.⁵⁹ Avslutningen av den dagliga bönen (som också används i den högtidligaste delen av gudstjänsten på nyårsdagen och på försoningsdagen) inleds med orden: ”Vi måste prisa alltets Herre ... för att Han inte gjort oss lika folken i [alla] länder ... ty de böjer knä för fåfänglighet och tomhet och beder till en gud som inte hjälper.”⁶⁰ Den sista meningen censurerades bort från bönböckerna, men i Östeuropa tillade man den muntligt, och den har nu återinförts i många bönböcker tryckta i Israel. I det viktigaste avsnittet av vardagsbönen – ”de aderton välsignelserna” – finns en särskild förbannelse, som från början var ägnad kristna, till kristendomen omvända judar och andra judiska kättare: ”Och må avfällingarna⁶¹ vara utan hopp och alla kristna genast förgås”. Denna formel härrör från slutet av det första århundradet, då kristendomen alltjämt var en liten förföljd sekt. Någon gång före år 1300 mildrades den till: ”Och må avfällingarna vara utan hopp och alla kättarna⁶² genast förgås”, och efter ytterligare påtryckning till: ”Och må angivarna vara utan hopp och alla kättarna genast förgås”. Efter staten Israels grundande går processen åt andra hållet, och i många nytryckta bönböcker har man nu återgått till den mellersta formeln, som också föreskrivits av många lärare vid religiösa israeliska skolor. Efter år 1967 har åtskilliga församlingar som står gush emunim nära återinfört den första versionen (hittills endast muntligt, inte i tryck) och ber nu dagligen att de kristna ”må genast förgås”. Denna omvändning av processen inträffade under samma tid som katolska kyrkan (under påven Johannes XXIII) lät ur långfredagsgudstjänsten avlägsna en bön, vari man bad Herren att vara barmhärtig mot judar, kättare osv. Denna bön ansågs av de flesta judiska ledare vara kränkande och rent av antisemitisk.

Förutom de fasta dagliga bönerna måste en from jude uttala särskilda, kortfattade välsignelser vid olika tillfällen, både bra och dåliga sådana (till exempel när han sätter på sig ett nytt klädesplagg, äter vissa frukter för första gången på året, ser en kraftig blix, får höra en dålig nyhet osv.). En del av dessa tillfälliga böner är ägnade att inskräpa hat mot och förakt för alla icke-judar. Jag nämnde i kapitel 2 den regel enligt vilken en from jude måste uttala en förbannelse när han går förbi en icke-judisk begravningsplats, medan han måste prisa Gud när han passerar en judisk begravningsplats. En liknande regel gäller de levande. När den fromme juden alltså ser en stor samling fromma judar, måste han prisa Gud, men när han ser en stor samling icke-judar, måste han uttala en förbannelse. Inte heller byggnader slipper undan. Talmud fastställer nämligen⁶³ att en jude, som passerar nära en byggnad som bebos av icke-judar, måste be Gud förstöra den, och om byggnaden redan ligger i ruiner, måste han tacka Hämnadens Herre. (Givetvis gäller de motsatta reglerna för judiska byggnader.) Denna regel var lätt att iaktta för judiska bönder som levde i sina egna byar eller för små stadssamhällen – alltigenom judiska städer eller judekvarter. Under den klassiska judendomen med dess villkor blev den emellertid opraktisk och inskränktes därför till att gälla kyrkor eller gudstjänstlokaler för andra religioner (utom islam).⁶⁴ I samband därmed utbroderades regeln med sedvänjor. Så utsmyckade man den nödvändiga förbannelsen med seden att spotta (vanligen tre gånger) när man fick se en kyrka eller ett krucifix.⁶⁵ Ibland tillade man också skymfliga bibelverser.⁶⁶

Det finns vidare en hel rad regler som förbjuder varje uttalande av beröm för icke-judar och deras gärningar, utom i de fall dylikt beröm innebär en ännu större lovprisning av judar och judiskt. Denna regel iakttas alltså av ortodoxa judar. När till exempel författaren Agnon intervjuades av israeliska radion efter sin återkomst från Stockholm, där han mottagit nobelpriset i litteratur, prisade han Svenska Akademien men skyndade sig att tillägga: "Jag glömmer inte att det är förbjudet att prisa icke-judar, men här finns en särskild anledning till min lovprisning" – det vill säga att det var en jude som erhöll denna utmärkelse.

Likaledes är det förbjudet att delta i något slags kollektiv icke-judisk glädjetrytning, utom i det fall vägran att delta skulle kunna väcka "fiendskap" mot judar, då "minsta möjliga" glädjetrytning tillåts.

Vid sidan om de hittills nämnda reglerna finns många andra, som har till verkan att hämma mänsklig vänskap mellan jude och icke-jude. Jag skall nämna två exempel: stadgan mot "offervin" och stadgan mot att laga mat åt en icke-jude på judiska helgdagar.

En troende jude får inte dricka något vin i vars beredning en icke-jude har haft någon som helst del. Vin i en öppnad flaska, också sådant som helt beretts av judar, blir bannlyst, om en icke-jude så mycket som berör flaskan eller för handen över den. Den förklaring rabbinerna ger härtill är att alla icke-judar inte endast är avgudadyrkare utan dessutom förutsätts vara illvilliga, så att man kan vänta sig att de (med en viskning, åtbörd eller tanke) inviger allt vin, som en jude tänker dricka, till "dryckesoffer" åt sin avgud. Denna lag har full giltighet gentemot alla kristna, och i en något mildrad form också mot muslimer. (Vin i en öppnad flaska, som blivit berörd av en kristen, måste hällas ut, men om flaskan blivit berörd av en muslim, kan vinet säljas eller ges bort men får inte drickas av en jude.) Denna lag gäller även mot icke-judiska ateister (man kan ju inte vara säker på att de inte bara låtsas vara ateister) men inte mot judiska ateister.

Lagarna mot arbete på sabbaten gäller i mindre utsträckning på andra helgdagar. Särskilt på en helgdag, som inte infallit på en lördag, är det tillåtet att utföra allt slags arbete som ingår i matlagningen inför en helgdag eller flera. Rättsligt definieras detta som att laga "mat åt en själ" (*okhel nefesh*; men "själ" tolkas som "jude", och "icke-judar och hundar" är uttryckligen uteslutna).⁶⁷ Det finns emellertid en dispens till förmån för mäktiga icke-judar som det kan vara farligt att reta till fiendskap. Det är alltså tillåtet att laga mat på en helgdag åt en besökare av denna kategori, förutsatt att man inte aktivt bjudit honom till måltiden.

Alldeles frånsett att alla dessa lagar har en praktisk tillämpning, har de även en annan betydelsefull effekt. Det ständiga studiet av dem, vilket den klassiska judendomen betraktar som en främsta religiös plikt, skapar en bestämd inställning hos den studerande. Alltifrån sin tidigaste ungdom får en ortodox jude således lära sig, som en del i de heliga studierna, att icke-judar liknas vid hundar, att det är syndigt att berömma dem och så vidare, och så vidare. Det är faktiskt så, att läroböcker för nybörjare i detta avseende har en värre inverkan än Talmud själv och de stora talmudiska samlingsverken. En grund till detta är att dylika elementära texter ger utförligare förklaringar, så utformade att de skall påverka unga och oskolade sinnen. Av ett stort antal sådana texter har jag valt den som för närvarande är den mest populära i Israel och som tryckts i många billighetsupplagor med starkt ekonomiskt stöd av den israeliska staten. Det är *Undervisningens bok*, skriven av en anonym rabbin i början av 1300-talet i Spanien. Denna bok förklarar judendomens 613 religiösa plikter (*mitzvot*) i den ordning de antas förekomma i de fem Moseböckerna enligt Talmuds tolkning (som vi diskuterat i kapitel 3). Tack vare sitt klara och enkla hebreiska språk har denna bok kommit att få ett bestående inflytande och åtnjuta stor popularitet.

Ett centralt pedagogiskt syfte med denna bok är att inskräpa bibeltextens ”rätta” betydelse med avseende på sådana termer som ”din nästa”, ”vän” eller ”människa” (som jag behandlat i kapitel 3). § 219 ägnas sålunda åt den religiösa plikt som grundas på bibelversen ”du skall älska din nästa såsom dig själv”. Rubriken lyder ”En religiös plikt att älska judar”, och texten därunder ger följande förklaring:

Att starkt älska varje jude betyder att vi bör bry oss om en jude och hans pengar alldeles som man bryr sig om sig själv och sina egna pengar, ty det står skrivet: ”du skall älska din nästa såsom dig själv”, och våra vise – välsignat vare deras minne – sade: ”det som är dig förhatligt skall du inte göra mot din vän” ... och många andra religiösa plikter följer av detta, ty den som älskar sin vän såsom sig själv kommer inte att stjäla hans pengar eller begå äktenskapsbrott med hans hustru eller lura honom på pengar eller bedra honom med ord eller röva hans mark eller skada honom på något annat sätt. Också många andra religiösa plikter beror av denna, vilket varje förnuftig människa vet.

§ 322 handlar om plikten att hålla en icke-judisk slav förslavad för alltid (medan en judisk slav måste frigges efter sju år). Här får vi följande förklaring:

Och till grund för denna religiösa plikt [ligger att] det judiska folket är det bästa av människosläktet, skapat att lära känna sin Skapare och dyrka honom och värdigt att ha slavar att tjäna sig. Och om judarna inte vill ha slavar ur andra folk, måste de förslava sina bröder, som då skulle bli ur stånd att tjäna Herren, välsignad vare Han. Alltså är vi befallna att äga dessa slavar att tjäna oss, sedan de blivit förberedda för detta och avgudadyrkan avlägsnats ur deras tal, så att det inte blir någon fara i våra hus.⁶⁸ Och detta är innebörden av versen ”men ibland edra bröder, Israels barn, skall ingen med hårdhet bruka sin makt över den andre”,⁶⁹ så att ni inte skall behöva förslava era bröder, som är beredda att dyrka Gud.

§ 545 handlar om den religiösa plikten att utkräva ränta på pengar som lånats till en icke-jude. Lagen anges som följer: 'Att vi är befallna att kräva ränta av icke-judar när vi lånar dem pengar, och att vi inte får låna till dem utan ränta.' Förklaringen lyder:

Och till grund för denna religiösa plikt ligger att vi inte bör göra något av barmhärtighet annat än mot det folk som känner Gud och dyrkar Honom. Och när vi avstår från barmhärtiga gärningar mot övriga mänskligheten och utför sådana bara mot de förut nämnda, prövas vi däri att de får det mesta av kärleken och barmhärtigheten, därför att de följer den religion som är från Gud, välsignad vare Han. Se, med denna innebörd är den belöning vi får [av Gud] när vi nekar de andra barmhärtighet lika stor som den vi får för att vi utför [barmhärtiga gärningar] mot medlemmar av vårt eget folk.

Liknande åtskillnad göres på många andra ställen. När författaren utlägger förbudet mot att hålla en arbetares lön inne (§ 238), framhåller han noga att synden är mindre allvarlig, om arbetaren är icke-jude. Förbudet mot att förbanna (§ 239) behandlas under rubriken ”Att inte förbanna någon jude eller judinna”. Förbuden mot att ge vilseledande råd, hata andra människor, skämma ut dem eller

hämnas på dem (§§ 240, 245, 246, 247) avser likaledes endast judar.

Förbudet mot att ta efter icke-judiska seder (§ 262) innebär att judarna måste inte bara ”avlägsna sig” från icke-judarna utan också ”tala illa om hela deras uppförande, också om deras kläder”.

Det skall understrykas att de ovan anförda utläggningarna faktiskt korrekt återger halakhas lära. Rabbinerna och, än värre, de apologetiska ”experterna på judendom” vet detta mycket väl, varför de inte försöker argumentera emot sådana åsikter inom det judiska samhället, och naturligtvis nämner de ingenting därom utanför detta. I stället förtalar de varje jude som tar upp dessa frågor inom hörhåll för icke-judar, och de utfärdar bedrägliga dementier vari de driver det tvetydiga talets konst till fulländning. Så till exempel talar de i allmänna ordalag om den stora vikt judendomen tillmåter barmhärtigheten, men vad de glömmer att nämna är att enligt halakha skall barmhärtighet visas endast judar.

Den som bor i Israel vet att dessa attityder av hat och grymhet mot alla icke-judar sitter djupt och är utbredda bland majoriteten av israeliska judar. Normalt hålls dessa inställningar dolda för omvärlden, men efter staten Israels grundande, 1967 års krig och Begins tid vid makten har en betydande minoritet av judar, både i Israel och i utlandet, gradvis börjat tala mer öppet om dessa ting.

De omänskliga lagar, som stadgar att slaveriet är icke-judarnas ”naturliga” lott, har på senare år citerats offentligt i Israel, rent av i TV, av judiska lantbrukare som utnyttjat arabisk arbetskraft, i synnerhet barnarbetare. Religiösa föreskrifter, som befäller judar att förtrycka icke-judar, har ledare för gush emunim citerat i försök att rättfärdiga sina attentat på palestinska borgmästare och såsom ett gudomligt bemyndigande för sin egen plan att driva ut alla araber ur Palestina.

Många sionister förkastar dessa ståndpunkter politiskt. Deras återkommande motargument bygger emellertid inte på allmängiltiga principer för humanism och etik, utan på hänsynstaganden till opportunitetsskäl och till ”det judiska intresset”. Så till exempel hävdar man att israelernas utsugning och förtryck av palestinierna tenderar att korrumpdera det israeliska samhället eller att det under nuvarande förhållanden inte skulle gå att genomföra en fördrivning av palestinierna, eller att israeliska terrorhandlingar mot palestinierna tenderar att isolera Israel internationellt. Men principie-llt hyser så gott som alla sionister – och i synnerhet ”vänster”sionisterna – samma djupt negativa inställning till icke-judar som den ortodoxa judendomen så ivrigt främjar.

Inställningar till kristendomen och islam

Tidigare har jag i förbigående givit åtskilliga exempel på rabbinska inställningar till dessa två religioner. Men det vore nyttigt att här sammanfatta dessa attityder.

Judendomen är inpyrd med ett mycket starkt hat mot kristendomen i förening med okunnighet om religionen. Denna inställning förvärrades naturligtvis genom de kristna förföljelserna av judar men har ändå formats oberoende av dessa. Faktiskt härrör den från den tid då kristendomen fortfarande var svag och förföljd (icke minst av judar), och även judar, som aldrig blivit förföljda av kristna eller som rent av blivit hjälpta av dem, delade denna inställning. Så till exempel fick Maimonides utstå muslimska förföljelser genom almohadregimen och flydde undan dessa till korsriddarnas kungarrike Jerusalem, men detta ändrade inte hans inställning det ringaste. Denna djupt negativa inställning bygger på två element.

För det första på hat och illvilligt förtal mot Jesus. Judendomens traditionella uppfattning om Jesus måste naturligtvis hållas strängt isär från den meningslösa ordstrid antisemiter och judiska apologeter fört rörande ”ansvaret” för hans avrättning. De flesta nutida experter på detta tidsavsnitt medger att avsaknaden av samtida förstahandsuppgifter och evangeliernas sena tillkomsttid samt deras inbördes

motsägelser gör det omöjligt att skapa en tillförlitlig bild av omständigheterna vid Jesu avrättning. I alla händelser är föreställningen om kollektiv och nedärvd skuld både ond och orimlig. Men här gäller det inte fakta om Jesus, utan de oriktiga uppgifter och rena smädelser som finns i Talmud och den eftertalmudiska litteraturen – vilka är vad judarna trodde ända till 1800-talet och många, särskilt i Israel, tror alltjämt. Ty dessa uppgifter har förvisso spelat en viktig roll för formandet av den judiska inställningen till kristendomen.

Enligt Talmud avrättades Jesus av en behörig rabbinsk domstol. Han blev anklagad och fälld för att ha sysslat med avgudadyrkan, förlett andra judar till avgudadyrkan och visat förakt för rabbinernas auktoritet. Alla klassiska judiska källor, som nämner hans avrättning, låter gärna rabbinerna ta ansvaret för den. I Talmuds version av händelsen finns romarna inte ens omnämnda.

De folkligare berättelserna – som också de togs på fullt allvar – såsom den ökända *Toldot Jeshu*, är ännu värre, ty förutom de nyss nämnda brotten anklagar de honom för svartkonst. Själva namnet Jesus var för judar en sinnebild för allt avskyvärt, och denna folkliga tradition är alltjämt levande.⁷⁰ Evangelierna är likaledes avskydda, och man får inte citera dem (än mindre undervisa om dem) ens i nutida judiska skolor i Israel.

För det andra: teologiska skäl, för det mesta grundade på okunnighet. I rabbinernas lära om religioner klassas kristendomen som avgudadyrkan. Detta bygger på en grov tolkning av de kristna lärorerna om treenigheten och Kristi människoblivande. Alla kristna symboler och bildframställningar betraktas som ”avgudar” – också av de judar som faktiskt dyrkar bokrullar, stenar eller ”heliga mäns” personliga tillhörigheter.

Judendomens inställning till islam är däremot förhållandevis mild. Visserligen är ”galning” (”*meshugga*”) det stående epitetet på Muhammed, men detta var vid den tid det tillkom inte på långa tag så kränkande som det kan låta nu, och i alla händelser förbleknar det vid sidan om de smädelser som slungas mot Jesus. Inte heller döms *Koranen* – till skillnad från *Nya testamentet* – till att brännas. Den hedras inte på samma sätt som islamisk lag hedrar judendomens heliga bokrullar, utan den behandlas som en vanlig bok. De flesta rabbiner är överens om att islam *inte* är avgudadyrkan (men vissa ledare av *gush emunim* föredrar att strunta i detta). Därför stadgar halakha att judar inte skall behandla muslimer sämre än ”vanliga” icke-judar. Men inte heller bättre. Återigen kan Maimonides tjäna till att belysa frågan. Han säger uttryckligen att islam inte är avgudadyrkan, och i sina filosofiska arbeten citerar han med stor aktning många islamiska filosofiska auktoriteter. Han var, som jag tidigare nämnt, livläkare åt Saladdin och dennes familj, och på Saladdins befallning utsågs han till ledare för Egyptens alla judar. Men ändå: De förbud han fastställer mot att rädda en icke-judes liv (annat än för att avvärja fara för judar) avser också muslimer.

Ovanstående text utgör kapitel 5 av Israel Shahaks bok *Judisk historia, judisk religion – tyngden av tre tusen år*. Utgiven år 1996 av Foinix Förlag. Engelska originalets titel: *Jewish History, Jewish Religion – the Weight of Three Thousand Years*. Bemyndigad översättning av Lars Adelskog. Copyright © svenska översättningen Lars Adelskog 1996.